

Gemeentestichting onder jonge carrièrewerkers in de stad

Gemeentestichting staat de laatste tijd weer op de agenda van veel traditionele kerken. In het bijzonder gaat het daarbij om gemeentestichting in de grote steden. Dit zijn immers bij uitstek de plaatsen waar kerken de laatste decennia veel terrein hebben verloren. Gemeentestichting in de grote stad is daarom een actueel thema voor kerken die niet willen aanvaarden dat grote groepen stedelingen de aanwezigheid van vitale christelijke kerken moeten missen.

Ik wil mijn verhaal graag zo concreet mogelijk houden. Daarom richt ik me hier vooral op aspecten van gemeentestichting onder jonge carrièremensen in de grote stad. Wie een tijdje met zulke mensen praat, komt waarschijnlijk tot de conclusie dat er weinig groepen in onze samenleving zijn die verder zijn afgedreven van kerk en geloof dan juist deze groep. Zij zijn bij uitstek seculiere, zelfbewuste, vitale, welgestelde, hoog opgeleide, mondige en kritische mensen. Zij leven grotendeels niet in gezinnen en zij experimenteren veelal met relaties. Zij behoren tot de eerste generatie van wie het grootste deel niet-gelovig is opgevoed. Van het christelijk geloof hebben zij dan ook doorgaans geen duidelijk beeld en als zij er iets over kunnen zeggen, roept het associaties op met warm gevoel en fatsoen aan de positieve en met zweverigheid en moralisme aan de negatieve kant. Wat in de kerk gebeurt, is voor de meesten van hen irrelevant, star, dogmatisch, niet intelligent en onderdrukkend. Misschien dat de kerk voor sommigen (ouderen, zwakken, kinderen) warmte en troost biedt, maar voor hen is het niets of op zijn hoogst een ritueel service-instituut (bijv. bij trouwen). Juist deze groep, die zo overduidelijk niets heeft met traditionele vormen van kerk-zijn, kan daarom een testcase zijn voor vragen rondom nieuwe vormen van ecclesiologie.

Gemeenschap in de stad

Jonge carrièremensen zijn tamelijk succesvolle stadsbewoners. Zij hebben in het algemeen het geld, de middelen en de sociale vaardigheden die hen in staat stellen hun eigen gemeenschappen te creëren. Zulke gemeenschappen noemen we *netwerken*. Karakteristiek voor mensen die in een netwerk leven, is dat geografische locatie voor hen minder belangrijk is dan sociale locatie. Het woord ‘contract’ is belangrijk: netwerken zijn gemeenschappen waarin mensen zich ‘naar binnen kiezen’. Zij zijn niet verplicht erbij te horen, maar doen dat op vrijwillige basis. Netwerken zijn vaak enigszins onoverzichtelijk. De relaties zijn er informeel. Netwerken zijn ook tamelijk egalitair. In het algemeen zijn er geen vanzelfsprekende gezagsposities. Leiderschap in een netwerk gebeurt op basis van ‘netwerken’ (als werkwoord): het kennen van de juiste mensen, hun vertrouwen winnen en in staat zijn hen te beïnvloeden. Daarnaast speelt deskundigheid een belangrijke rol.

Wie een gemeente wil stichten onder jonge carrièremensen in een grote stad, zal rekening moeten houden met het feit dat de enige gemeenschapsvorm die zij kennen het netwerk is: een vrijwillig, semi-contractueel, wederzijds, egalitair netwerk van relaties. Men kiest ervoor om erbij te horen, maar kan het netwerk ook weer verlaten. Leiderschap is er wel, maar dan vooral als bron van handige informatie en deskundigheid. Dit leiderschap is diffuus gespreid over meer dan één persoon.

Welke gestalte neemt de kerk nu aan in een dergelijke samenleving?

De ecclesiologie onder spanning

Wij zijn in Nederland in een unieke situatie beland. Alle voorgaande zendingsbewegingen in ons land konden min of meer bogen op sympathie of zelfs steun van de regerende machten en opereerden in een religieuze context. Dit is nu anders. Ik ben daarom van mening dat wij, als wij op zoek gaan naar historische modellen om kerk te zijn in een cultuur die overwegend haaks staat op het kerkelijk leven zoals wij dat kennen, niet zozeer te rade moeten gaan bij die

kerken die steun hadden van de machten. Wij zullen meer in de marges van de geschiedenis moeten kijken. In het bijzonder denk ik dan aan de traditie van de ‘free churches’, de vroege puriteinen en de mennonieten. Ik denk dat hier ecclesiologische noties zijn ontwikkeld, die ons nu van pas kunnen komen. Ik noem twee belangrijke kenmerken, die hoogst relevant kunnen zijn in een moderne netwerksamenleving:

1. *Zij zien de gemeente als een vrijwillige vergadering van gelovigen.* Vanouds heeft het verbondsdenken in deze traditie zich meer ontwikkeld langs de lijnen van het contractdenken (‘covenanting’): mensen sluiten een verbond met elkaar voor het aangezicht van God en verplichten zich via hun doopbelofte om toezicht op elkaars leven te houden. Ik denk dat deze manier van denken op twee manieren relevant is. In de eerste plaats komt hier veel nadruk te liggen op de zichtbaarheid van de gemeente. Het is belangrijk dat een kerk die zich vormt in een netwerkcultuur een eigen sociale gestalte krijgt. Het Evangelie wordt zichtbaar in een structuur. In de tweede plaats heeft dit praktische relevantie vanwege de nadruk op vrijwillige toewijding via een contract of belofte. Ik denk dat dit een model is dat bruikbaar kan zijn bij gemeentestichting in een moderne stad, waarin vrijwillige gemeenschapsvorming de enige vorm is waarin een kerk gestalte kan krijgen. We kunnen bijvoorbeeld denken aan verschillende stadia van toewijding, die verbonden worden met het afleggen van beloften of zelfs het tekenen van contracten.
2. *Zij hebben een egalitaire structuur.* Dit houdt o.a. in dat zij een lage ambtsleer hebben. Ook leggen zij veel accent op de kwaliteit van het gemeente-zijn. De ware kerk is niet allereerst te herkennen aan een goede ambtsleer en de juiste uitoefening van sacramenten en tucht, maar aan de doorwerking van het Evangelie in de mensen die de gemeente bezoeken. De relevantie van dit alles voor kerkvorming in de grote stad is duidelijk: moderne netwerken zijn egalitair en bestaan uit mondige mensen. Kerkvorming zal betekenen dat we mensen moeten stimuleren om toezicht op elkaar te houden (in kringen en via persoonlijke coaching in duo’s) en dat discipelschap grote aandacht zal moeten krijgen.

Getransformeerde netwerken

Hoe ziet nu een netwerk eruit dat Christus heeft aanvaard? Ik noem twee elementen die naar mijn besef onmisbaar zijn:

1. *Geven en nemen.* Een netwerk is een typisch modern verschijnsel: men kiest er zelfstandig voor om erbij te horen. Daarbij is het een instrumenteel verschijnsel: men kiest niet uit plichtsbesef of noodzaak, maar om er bepaalde vruchten van te plukken en men verleent zekere diensten als tegenprestatie. Stedelijke netwerken worden vaak gevormd door mensen die een tamelijk onafhankelijke positie hebben en vrijelijk kunnen kiezen met wie ze willen omgaan. Andere mensen, die minder te kiezen hebben, zijn meer afhankelijk van familie, instanties en instituten.

Dit roept een eerste theologische overweging op. Een netwerk wordt meestal beschouwd als een netwerk van wederzijdse relaties, zoals gezegd: een uitruil van diensten. Maar hoe zit het met hen die geen diensten te bieden hebben? Jezus zei dat het niet moeilijk is om je vrienden lief te hebben (Luk. 6:32-35), maar het kenmerk van een christelijke gemeenschap is nu juist de *onwederkerigheid* van diensten. Dit komt allereerst tot uiting in de richting van hen die buiten de gemeenschap staan (‘vijanden’), maar het geldt ook binnenshuis.

Concreet betekent dit dat elk gemeentestichtingsproject in de grote stad van meet af aan een stevig diaconaal accent zal moeten hebben. Verder zal er aandacht moeten zijn voor rentmeesterschap: mensen moeten aangespoord worden een deel van hun inkomsten en/of tijd

beschikbaar te stellen voor anderen. Dat zou opgenomen kunnen worden in de belofte die mensen afleggen.

2. Eenheid en veelheid. Eén van de belangrijkste kenmerken van onze tijd is dat zij pleit voor veelvormigheid tegenover de eenheid van vroeger. Veelheid heeft tegenwoordig het eerste woord. In zo'n cultuur zal centrale regie steeds op weerstand stuiten. Mensen ervaren dat orders van hogerhand gewoonweg geen relevantie hebben voor hun situatie.

De prioriteit van de eenheid in een traditionele kerkstructuur is bijvoorbeeld te zien in de lidmaatschapsdefinitie. Je bent lid of niet. Dat schept eenheid: alle leden hebben een bepaalde procedure doorlopen en voldoen (althans in theorie) aan bepaalde voorwaarden. Het is echter de vraag of één vorm van lidmaatschap niet een te grove mal is om de verschillende stadia van groei en manieren van betrokkenheid van mensen op de zaak tot uitdrukking te brengen. Deze theologische vraag kunnen we aanvullen met de praktische waarneming dat veel mensen een 'je ben lid of niet'-structuur beklemmend vinden. Dit sluit onvoldoende aan bij hoe zij zichzelf ervaren. Zeker in het missionaire werk is dit van toepassing. Een kerk die zichzelf als netwerk verstaat, kan meer ruimte bieden voor verschillende vormen van lidmaatschap en zo meer recht doen aan de veelheid.

Dit vraagt ook aandacht voor onze omgang met het belijden. Iemand die ik ken werkt in een bloeiend gemeentestichtingsproject in een grote stad. Hij zegt: 'Naar mijn idee kan een groter stedelijk netwerk in onze tijd nauwelijks nog bestaan uit mensen die leerstellig allemaal dezelfde punten en komma's zetten. In onze gemeente proef ik een veelheid aan theologische opvattingen, met name in de minor points. We onderscheiden duidelijk A-waarheden en B-waarheden. De eenheid wordt bewaard door een gezamenlijke visie op de hoofdlijnen van schepping, zondeval, verlossing door Christus, werk van de Geest, toekomst. Maar over de details van de eindtijd, over de doopvisie, over gebedsgenezing, etc. wordt in de gemeente best verschillend gedacht en dat laten we bewust (uitgesproken!) toe, om mensen te leren meer naar liefde en tolerantie te staan dan naar gelijk en uniformiteit'.

Gemeentestichting in een netwerkcultuur zal vanaf het begin erop uit moeten zijn een beweging te zijn. Enerzijds betekent dat, zoals hierboven gezegd, aandacht voor degenen die niet met gelijke munt kunnen terugbetalen. Anderzijds moet er een open oog zijn voor kerkelijke samenwerking, bijvoorbeeld met migrantenkerken (om zo verschillende soorten mensen met elkaar te verbinden) en voor het aanboren van nieuwe kerken (bijv. door het stichten van nieuwe gemeenten).